

מִטָּה הָאֱלֹקִים - שְׁתֵּי פָנִים בְּהִנְהַגַּת יִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹתָיו

הרב אברהם יצחק גרינבוים, מבוא חורון, ראש ישיבת 'נהורא'

ד. מסורת המטה
ה. שבטי י-ה
ו. מטהו של משיח

הקדמה
א. פתיחה - מקלו של משה
ב. שמותיו של המקל
ג. קֶסֶד וְאַמֶּת נִפְגְּשׁוּ

הקדמה

לקראת מינוי יהושע אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: דָּבָר אֶחָד לְדוֹר וְאֵין שְׁנַי דָּבָרִין לְדוֹר¹. בהגיע מורנו הגה"צ רבי יונה דברת שליט"א לגבורות, דומה שאין מתאים יותר ממנו להכריז עליו "דָּבָר אֶחָד לְדוֹר". זכה יישובינו "מבוא חורון" במתנה נפלאה, דָּבָר אֶחָד שֶׁאֵין שְׁנַי לוֹ, רועה נאמן השקוד על טובת צאן מרעיתו. בהנהגתו ובאישיותו האצילה משמש לנו מורנו שליט"א מגדלור ומקור השראה, מורה ומנהיג נערץ. זכיתי להכיר את הגאון רבי יונה שליט"א מזה שנים רבות, ועודני מתפעל מהנהגתו הייחודית והנדירה, הצועדת בעקבות רבותיו הגדולים מעתיקי השמועה. מורנו שליט"א זכה ליצוק את תבנית הנהגתו הרבנית בדפוסי הדרכת רבותיו, מרנן הגאונים והצדיקים רבי מאיר חדש, רבי צבי יהודה הכהן קוק ורבי שלמה וולבה זכר צדיקים לברכה, וייבדל לחיים טובים וארוכים מרן רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א.

ברבנותו משלב מורנו שליט"א ביד אומן הלכה, הנהגה, חכמה ומוסר. אוצרותיו התורניים הבלתי-נדלים משמשים בידי כלים נאמנים, להדרכת כל אחד ואחד מבני עדתו לתורה, יראת שמים, מוסר המידות ונקיות כפיים. כמידתם של אבות האומה, משה ודוד, "שבדקן הקדוש ברוך הוא בדבר קטן ונמצאו נאמנים והעלן

1. סנהדרין ח, א.

לגדולה², נשקפת גדלותו של מורנו שליט"א בהתמסרותו לכל פרט ופרט, קטן כגדול.

עוד זאת, מידה מיוחדת בהנהגתו של מורנו שליט"א היא רגישותו ואומנותו להלך כנגד רוח איש ואיש. "אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ - כִּאֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ, שִׁיּוּכַל לְהִלּוֹךְ כִּנְגַד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד³"; "שִׁיּוּכַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי דַעְתּוֹ"⁴. המנהיג הראוי לעדת ישראל, אין די לו שייכיר דעתו של כל אחד אלא אף 'שִׁיּוּכַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי דַעְתּוֹ'. זו מידת הסבלנות המעטרת את כתרו של מורנו שליט"א, בה משפיע עלינו בני הקהילה את רוב טובו.

לכבוד יובל השמונים של מורנו שליט"א אני מקדיש את המאמר שלפניכם, העוסק בשתי פנים בהנהגת ישראל - חסד וגבורה, מקל ומשענת, בתפילה שנוכה להתבשם מאור הנהגתו של מורנו שליט"א עוד שנים רבות, בבריות גופא ונהורא מעליא.

א. פתיחה - מקלו של משה

בין ההתרחשויות המופלאות שאנו מוצאים בפרשיות העוסקות בגלות מצרים ובגאולה ממנה, מושך את העין חפץ המוזכר לאורכן פעמים רבות, ואשר נדמה כי נועד לו תפקיד רב חשיבות. הכוונה היא למקלו של משה, המטה אשר הופך לנחש בהתגלות ה' בסנה שבה הוטלה על משה שליחות הגאולה, ואשר משמש בהמשך כהוכחה לפרעה כי ה' שלח את משה. עם סירובו של פרעה לשלח את ישראל אנו מוצאים את המטה מוזכר בהבאת עשר המכות על מצרים. תפקיד המטה לא מסתיים בכך, והוא משמש שוב במלחמת עמלק, בניסי הוצאת המים לעם הצמא, וכפי שנראה בהמשך - הוא מוסיף ללוות את ישראל גם הלאה.

ב. שמותיו של המקל

שמות שונים לו, למטה. העיקריים שבהם הם **מקל ומטה**, אך מצאנו גם **משענת** ו**שבט**. המלבי"ם⁵ מדקדק ומחדד כדרכו את ההבדלים בין השמות השונים:

ה' אמר לו: 'מֵה זֶה בְּיָדְךָ, וַיֹּאמֶר מֵטָה', כי המטה יקרא בשלוש לשונות: מקל, מטה, משענת.

המשענת עשויה לחולים ולזקנים כדי להישען עליה, כמו שנאמר (שמות כא, יט): "אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מְשַׁעֲנָתוֹ", וכן (זכריה ח, ד): "וַאֲשֶׁר מְשַׁעֲנָתוֹ בְּיָדוֹ מֵרֵב יָמִים".

2. שמות רבה ב, ג.

3. רש"י במדבר כז, יח.

4. רש"י שם כז, טז.

5. שמות ד, ב.

המקל עשוי להכאה, ודרך הרועים להיות בידם מקל על הצאן והכלבים והחיות רעות. והמטה היה עשוי לכבוד, והיה בו ציון המעלה והמשרה וכבוד המשפחה, כמו 'מִטָּה לַיְי' (במדבר א, מט), מטה בית אבותם. ובאשר משה היה זקן והיה יכול לקוראו בשם משענת, והיה רועה בצאן והיה יכול לקוראו בשם מקל, והיה מצוין בייחוסו ומשפחתו ויוכל לקוראו בשם מטה, כששאל ה' מה זה בידך - השיב שאינו לא מקל ולא משענת, רק מטה, על פי זה הוכן המטה הזה לציין מעלת משה ועצמותו וגדולתו.

על פי דברי המלבי"ם, במעמד הסנה נקבע תפקידו של המטה שביד משה להיות סמל וציון למעלתו של משה, ולתפקידו כמנהיגם של ישראל. הדבר בא לידי ביטוי בכך שמשה כינהו מטה, ככינוי למטה המנהיג, ולא מקל או משענת.

לכשנעיין בדבר נראה שבאותו מעמד נקבע לא רק תפקיד ההנהגה של משה, המסומל במטה, אלא גם צורת ודרך ההנהגה נקבעו אז על ידי ה'. כי משה רבנו מידתו היא מידת הדין, כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין ג, ב): "משה היה אומר ייקוב הדין את ההר". בכך היה נבדל ממנו אחיו אהרן, שמידתו רחמים, כמו שהמשיכה הגמרא (שם): "אבל אהרן - אוהב שלום ורודף שלום". כשביקש ה' לשלח את משה לגאול את ישראל, אמר משה שעל פי מידתו אין הוא מתאים לתפקיד זה, שכן מי שהנהגתו דין אינו יכול להנהיג ציבור: "לֹא אֵישׁ דְּבָרִים אֶנְכִי... שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח". כמענה לכך צירף ה' למשה את אהרן אחיו, איש הרחמים והשלום, על מנת שבצירוף שניהם כאחד תהיה הנהגת עם ישראל ממוזגת מהנהגת שבט ודין ביחד עם הנהגת משענת ורחמים, ושניהם יחד יהיו מטה עוז להוליך את העם בדרך הישר לפי הראוי בכל זמן ומקרה, לעתים ביד קשה וקפדנית ולעתים ביד רכה וחומלת.

לאחר שהשתלמו והשתלבו שני חלקי הנהגה אלו, זכה המטה להיקרא 'מטה האלוקים': "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מִטָּה הָאֱלֹקִים בְּיָדוֹ". שהרי על כלליות הנהגת ה' את עולמו למדונו חז"ל:

שבתחילה עלה במחשבה לבראתו במידת הדין, ראה שאין העולם מתקיים - הקדים מידת רחמים ושיתפה למידת הדין⁶.

העולם כולו מתקיים רק בזכות איזון זה בין חסד ודין.

ידיעה זו מתי לנקוט בשבט ההכאה ומתי במשענת הרכה, היא תכונתו של הרועה המעולה. במזמור כג בתהילים ממשיל דוד המלך את ה' לרועה המושלם: "ה' רֹעֵי -

6. שמות ד, י-ג.

7. שם, כ.

8. רש"י בראשית א, א. על פי בראשית רבה יב, טו.

לֹא אֶחָסֶר⁹. ובתוך המשל הוא אומר: "שִׁבְטָךָ וּמִשְׁעֲנֶתְךָ - הִמָּה יִנְחַמְנִי¹⁰". והם שני החלקים האמורים, המנוגדים לכאורה. אך בשעה ששניהם באים במידה ומאזנים זה את זה, אז גם השבט המייסר מהווה נחמה, שכן:

נֶאֱמָנִים פְּצָעֵי אוֹהֵב - וגם אם האוהב מכהו ליסרו להשיבו אל דרך הטוב, בכל זאת האהבה נאמנה, שכל זה מרוב האהבה¹¹.

מנהיגי ישראל, האבות, משה, דוד - כולם היו רועים לפני הנהגתם. רעיית הצאן יש בה יכולת מיוחדת להתלמד באופן ההנהגה הראוי, המשלב שבט חובלים ומקל נועם:

בדק לדוד בצאן... אמר ליה הקדוש ברוך הוא נמצא אתה נאמן בצאן, בא ורעה צאני, שנאמר (תהלים עח, עא): 'מֵאַחַר עֲלוֹת הַבָּיָאוֹ לְרֵעוֹת בִּיעֲקֹב עֲמוֹ'. וכן במשה הוא אומר (שמות ג, א): 'וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן... ולקחו הקדוש ברוך הוא לרעות ישראל, שנאמר (שם עז, כא): 'נְחִיתָ כְּצֹאן עֲמָךְ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן¹²'.

ג. חֶסֶד וְאֵמֶת נִפְגְּשׁוּ

לאחר שהנהגתו של משה שולבה בהנהגת אהרן, מתייחס המטה לשניהם. כך אנו מוצאים שהאותות מיוחסות למטה משה: "הַמֶּטֶה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֵתוֹת¹³". אבל כשבאו לפני פרעה: "וַיִּשְׁלַח אֶהֱרֹן אֶת מִטֵּהוּ... וַיְהִי לְתַנּוּן¹⁴". וכן במכת דם נאמר למשה: "וְהַמֶּטֶה אֲשֶׁר נִהַפְּךָ לְנַחֵשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ¹⁵", ובמכה עצמה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמַר אֶל אֶהֱרֹן קַח מִטֵּה וְנִטְהַר עַל מִימֵי מִצְרַיִם¹⁶".

אהרן שמידתו שלום הוא שהוציא את ההנהגה לפועל, והנהגתו הייתה מכוח משה שמידתו דין, כפי שאמר ה' למשה (שמות ד, טז): "וְדַבֵּר הוּא לְךָ אֶל הָעָם, וְהִיָּה הוּא יְהִיָּה לְךָ לְפִה וְאֵתָה תְהִיָּה לוֹ לְאֱלֹהִים". אלהים פה משמעותו אדון, כפי שתרגם אונקלוס: "לרבי", אבל רמוזה פה גם מידת הדין של משה, והדיינים קרואים אלוהים¹⁷.

9. תהלים כג, א.

10. שם, ד.

11. משלי כז, ו, ומלבי"ם שם.

12. שמות רבה, פרשה ב.

13. שמות ד, יז.

14. שם ז, י.

15. שם, טו.

16. שם, יט.

17. ראה על כך בגבורות ה' למהר"ל פרק כט.

כשציווה הקב"ה את משה על גאולת ישראל אמר משה: "לא איש דברים אנכי¹⁸". בעל חידושי הרי"מ הראה כי בסופי התיבות רמוזה המילה **שמאי**. וכשענה לו הקב"ה: "הוא יהיה לך לִפְהָה¹⁹", רמז לו בראשי התיבות **הילל**. בית שמאי מידתם דין²⁰, ולפיכך אין הלכה כמותם - כי אין העולם יכול להתקיים במידת הדין לבד. ההלכה בעולם הזה היא כבית הילל, אשר שורשם במידת החסד והם ממזגים דין ורחמים. וזוהי הבטחת ה' למשה, שאהרן אחיו שמידתו מידת הילל - הוא שיביא לעם ישראל את דברי משה, וימזג רחמים בדין.

משבאו קורח ועדתו לערער על הנהגתם של משה ואהרן, ציווה ה' לאסוף שנים עשר מקלות-מטות, לראות איזה מן השבטים ראוי הוא להנהגה. כל המטות נותרו כשהיו, ו"הנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצא ציץ ויגמל שקדים²¹". להורות שמטה זה אינו כשאר המטות, עץ יבש, אלא עוד לחלוחית וחיים בו להצמיח גידולים ולפרוח. מטה זה מייצג את הנהגתם של משה ואהרן, שעל ידי מיזוג כוחות הדין והחסד גדול כוחה להוליך את ישראל ולהובילם אל ייעודם כעם ה'²².

ד. מסורת המטה

משה ואהרן אינם היחידים שבידיהם הופיע המטה. המדרש²³ מונה שרשרת מסירה המתחילה באדם הראשון, עד הגיעו אל משה:

...הוא המטה הנברא בתבל... ויהי בהיגרש אדם מגן עדן וייקח את המטה בידו ויצא ויעבוד את האדמה אשר לוקח משם, ויגיע המטה עד נח, ויותר אל שם ואל תולדותיו, עד הגעתו אל ידי אברהם העברי. וייתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, גם את מטה האותיות ירוש ירש. ויהי ככרוח יעקב פדנה ארם וייקחהו בידו ובבואו אל יצחק אביו בארה שבע נטוש לא נטשו. וברדתו מצרימה לקחו בידו ויתנהו אל יוסף... ויהי אחרי מות יוסף וישבו שרי מצרים בית יוסף ויגיע המטה אל יד רעואל המדייני... עד בא אשר לו המשפט וייקחהו, ויהי כראות רעואל את המטה בידו ויתמה על ככה, וייתן רעואל צפורה בתו למשה.

18. שמות ד, י.

19. שם, טז.

20. ראה בזוהר (רעיא מהימנא פנחס, דף רמה א): "הלל ושמאי דאתון חד מסטרא דרחמי וחד מסטרא דדינא דאינון חסד וגבורה".

21. במדבר יז, כג.

22. עוד אפשר לרמוז במה שהצמיח המקל דווקא שקדים, על פי המבואר בגמרא (עירובין כח, ב), שהשקדים שמטבעם מרים הם, נעשים מתוקים על ידי האור. ונרמזה בזה הנהגת משה שבמקורה הייתה מרה, ונתמתקה במעמד הסנה הבויער באש, כשצורף אליו אהרן (ועיין בזוהר שמות דף טו, ב).

23. ילקוט שמעוני שמות, רמז קסח.

אף לאחר מות משה ואהרן לא בטל שימושו של המטה, והוא המשיך להיות אחוז בידי מנהיגי ישראל, וגם נכוננו לו עוד עתידות:

'מִטָּה עֲזָךְ יִשְׁלַח ה' מִצִּיּוֹן' (תהילים קי, ב) ... והוא המטה שהיה ביד משה: 'מִטָּה הָאֱלֹקִים בְּיָדוֹ' (שמות ד, כ), והוא המטה שהיה ביד אהרן: 'וַיִּשְׁלַח אֶהָרֶן אֶת מִטָּהוּ' (שם ז, ט), והוא המטה שהיה ביד דוד, שנאמר: 'וַיִּקַּח מִקְלוֹ בְּיָדוֹ' (שמואל א יז, מ), והוא המטה שהיה ביד כל מלך ומלך עד שחרב בית המקדש ונגנז, ועתיד לימסר ביד מלך המשיח ובו עתיד לרדות את הגויים, לכך נאמר: 'מִטָּה עֲזָךְ יִשְׁלַח ה' מִצִּיּוֹן'²⁴.

כוונת המדרש ללמדנו כי כוחו של מנהיג אינו יכול לנבוע מעצמו, אלא חייב הוא להישען על מורשת הדורות הקודמים לו. רק מי שקיבל מאבותיו את דרך ההנהגה ואת אופן ההתנהלות הראויה עם אנשים, הוא שיכול לאחוז את מטה המושלים בידיו. וכדרך שאמרו חז"ל²⁵ על בחירתו של יהושע למלא את מקומו של משה, שהיא מפני שימושו הקבוע והתמידי לפניו.

לפי דברינו לעיל זוכים אנו להבין גם את חשיבותה של מסורת זו. ההנהגה הנכונה תלויה היא באיזון מתמיד בין כוח המשפט והדין לבין מידת החסד והרחמים, ועל המנהיג השלם לבחון היטב כל מאורע והתרחשות, לדעת את טיבו המדויק ואת ההתייחסות המתאימה לו.

כך מספרים חז"ל²⁶ על משה, שכאשר אמר לו יהושע: "קול מִלְחָמָה בְּמַחְנֶה"²⁷, תמה עליו: "אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על שישים ריבוא, אינו יודע להבחין בין קול לקול?!". יכולת ההבחנה חיונית היא למנהיג, המחזיק בידיו את שרביט ההנהגה העובר מדור לדור.

הגמרא²⁸ מפרשת את דברי דוד: "נְשָׁמְעוּנִי אַחֵי וְעַמִּי"²⁹:

אם אחי למה עמי, ואם עמי למה אחי? אמר רבי אלעזר, אמר להם דוד לישראל: אם אתם שומעין לי - אחי אתם, ואם לאו - עמי אתם, ואני רודה אתכם במקל.

מדוע הזכיר דוד המלך רדייה במקל דווקא, הרי המלך אינו רודה במקל, אלא באמצעות שוטריו ועבדיו? ה"בן יהודע"³⁰ פירש כי רמז יש בכך - מקל הוא סופי התיבות 'אברהם, יצחק, ישראל'. דוד הזכיר לעם ישראל כי בידי מסורה הנהגת העם מן הדורות הקודמים, לחסד ולשבט, כפי הנחוץ. בעת הצורך ישתמש במקל

24. ילקוט שמעוני תהילים, רמז תתסט.

25. במדבר רבה כא, טו.

26. ירושלמי תענית פ"ד ה"ה.

27. שמות לב, יז.

28. סוטה מ, א.

29. דברי הימים א כח, ב.

30. שם ד"ה ואם לאו.

חובלים, מקל ראשי תיבות 'קראן לי מרה', ובשאר הזמן במטה - ראשי תיבות 'הנה מה טוב'.

ה. שבטי י-ה

מלבד היותו מילה נרדפת למקל, אנו מוצאים את המושג שבט בשימוש נוסף, זה המתייחס לשנים עשר השבטים: "כָּל אֱלֹהֵי שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר"³¹. לצד זה אנו מוצאים כינוי נוסף מכינוי המקל - מטה: "אֱלֹהֵי קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂאֵי מְטוֹת אֲבוֹתָם"³², ובפרק שלאחר מכן על כל שבט ושבט: מטה יששכר, מטה זבולון, מטה שמעון וכו'. נראה כי כפילות זו מלמדת אותנו על שני חלקים במהותם של שבטי ישראל. הכינוי שבט מלמד על תפקידם לשלוט ולמשול בעולם, כפי שכותב המב"ט (בית אלקים, שער היסודות, פרק מח):

ויעקב היו לו י"ב שבטים וכולם צדיקים ושלמים... ולכן נקראו שבטים, מלשון 'שֵׁבֶט מְשָׁלִים'³³, כי כמו שהמזלות מושלים בעולם כן השבטים... שהם זורעם הם מושלים בעולם, צדיק מושל ביראת אלהים.

אך מלבד זאת מהווים השבטים גם בחינת 'מטה' לאבות, בהתייחס לתכונתו האמורה של המטה, היותו מועבר מאיש לממשיכו.

הגמרא³⁴ מלמדת אותנו כי מלבד החובה הנובעת ממצוות ה', ישנה בנפש האדם גם שאיפה עזה להעמיד תולדות ולהביא צאצאים לעולם: "בעינא חוטרא לידא ומרה לקבורה". פשוטה של בקשה זו מפורש ברש"י שם: "רוצה אני שיהא לי בן שיחזיק בידי בזקנותי ואשען עליו וביום מותי יקברני". אבל יש בה עומק פנימי יותר - על ידי הצאצאים מותיר האדם המשך לקיומו, ובכך אין מציאותו בעולם הזה נפסקת. מעין דברי הגמרא³⁵ על יעקב אבינו: "מה זרעו בחיים, אף הוא בחיים". זה ה'חוטרא לידא', מקל המוחזק ביד, שמשאיר האדם לדור הבא ומותיר את מורשתו להתקיים. על שבטי ישראל ישנה ברית והבטחה מיוחדת, שכל השבטים יתקיימו תמיד: "גמירי דלא כלה שבטא"³⁶. אמנם בפסוק שבו נאמרה שבועה זו, לא הוזכרה המילה שבטים, אלא המילה מטות:

כשם שנשבעת לאבות וקיימת עמהן ברית... כך אף לשבטים נשבעת וקיימת עמהם ברית. ומנין שהקב"ה נשבע לשבטים? שנאמר (חבקוק ג, ט): 'שְׁבַעוֹת מְטוֹת

31. בראשית מט, כח.
32. במדבר א, טז.
33. ישעיה יד, ה.
34. כתובות סד, ב.
35. תענית ה, ב.
36. ב"ב קטו, ב.

אָמַר סְלָה', וּמִנִּיין שְׁקִיִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִמָּהֶן בְּרִית? שְׁנֵאמַר (ויקרא כו, מה):
'וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רְאִשִּׁיִּים', זוֹ בְרִית הַשְּׁבִטִים³⁷.

כוחם של שבטי ישראל נובע מהיותם ממשיכים של אבותיהם, היותם מעבירי מטה ומורשת ישראל מדור לדור, והמשכיות זו לא תיפסק לעולם ועד.

ו. מטהו של משיח

מיזוג הדין והרחמים, המאפיין את הנהגת ישראל, מלווה את עמנו בכל תולדותיו. הזכרנו למעלה את שמאי והילל, שהיו כל אחד מצד אחר, ועוד דוגמאות רבות לזה.

בגמרא³⁸ דרשו גם על החילוק בין בני בבל לבני ארץ ישראל:

אמר רבי אושעיא: מאי דכתיב (זכריה יא, ז): 'וְאָקַח לִי שְׁנֵי מְקִלוֹת לְאָחַד קְרָאתִי נְעָם וְלְאָחַד קְרָאתִי חֲבָלִים? נועם - אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה. חובלים - אלו תלמידי חכמים שבבבל, שמחבלים זה לזה בהלכה.

הרי ששתי הנהגות אלו ממשיכות להתקיים בתוך עם ישראל, וקיומן זה לצד זה באיזון והרמוניה הוא מנפלאות תמים דעים לקיום ישראל והצלחתו.

על הגאולה העתידה נאמר שתהיה בדין: "חִי אֲנִי נְאֻם ה' אֱלֹהִים אִם לֹא בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְזוּעַ נְטוּיָה וּבְחֶמָה שְׁפוּכָה אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם"³⁹. אבל אנו מתפללים בכל תפילה שתחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. כי מי יזכה לפניו בדין, ואין לנו קיום אלמלא מידת הרחמים מצטרפת עם מידת הדין. תפילותינו הן אפוא לקיום דברי המדרש⁴⁰ האמור על המטה:

המטה שהיה ביד משה, 'מִטֵּה הָאֱלֹקִים בְּיָדוֹ'... ועתיד לימסר ביד מלך המשיח.

37. שמות רבה כי תשא, פרשה מד.

38. סנהדרין כד, א.

39. יחזקאל כ, לג.

40. ילקוט תהילים, רמז תתסט.